

Stephen Harding

Poslední bitva

Němci bojující společně s Američany
proti jednotkám SS v poslední bitvě
druhé světové války.

C PRESS

POSLEDNÍ BITVA

Stephen Harding

**CPress
Brno
2014**

*Jako vždy,
věnováno s láskou Mari*

POSLEDNÍ BITVA

Stephen Harding

Překlad: Jan Machula

Jazyková korektura: Kateřina Hošková

Obálka: Adam Pižurný

Odpovědný redaktor: Tomáš Krejčířík

Technický redaktor: Radek Střecha

Authorized translation from the English language edition THE LAST BATTLE.

Copyright © 2013 by Stephen Harding

Translation © Jan Machula, 2014

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN 978-80-264-0359-3

Vydalo nakladatelství CPress v Brně roku 2014 ve společnosti Albatros Media a. s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 18899.

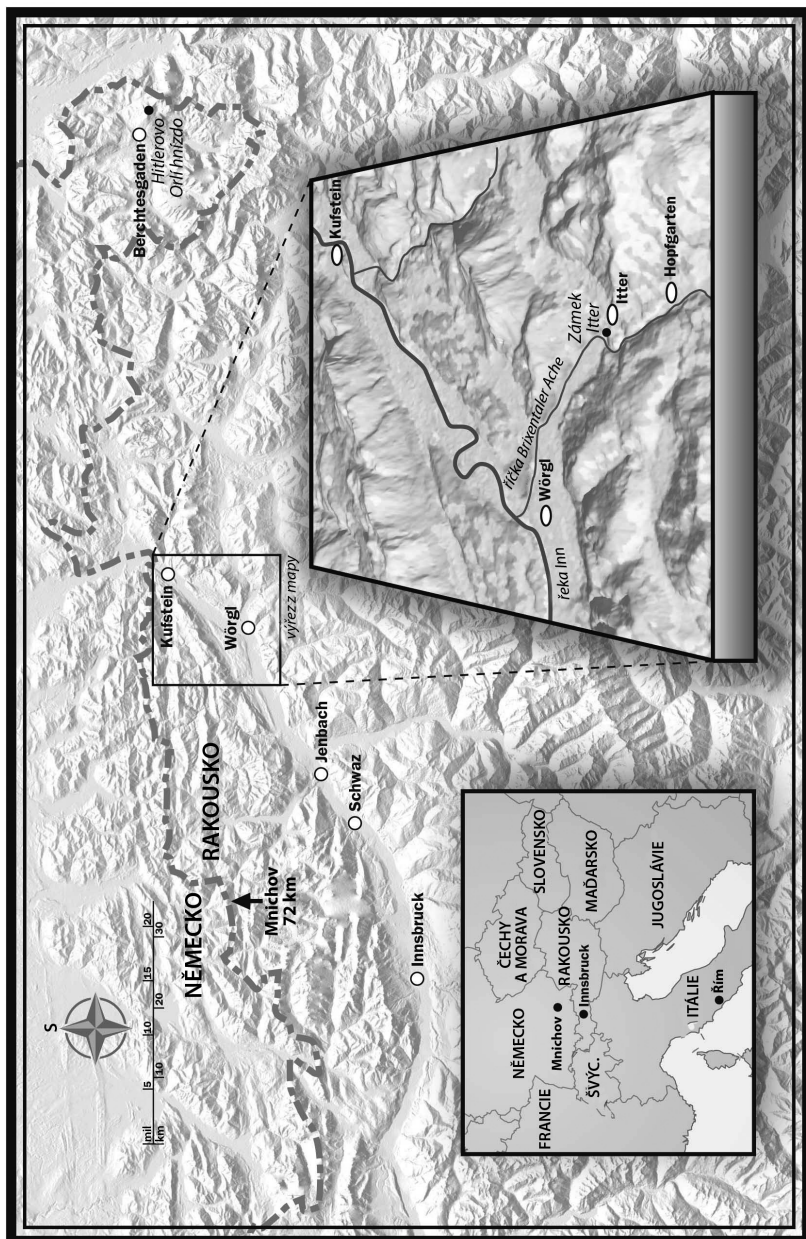
© Albatros Media a. s., 2014. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

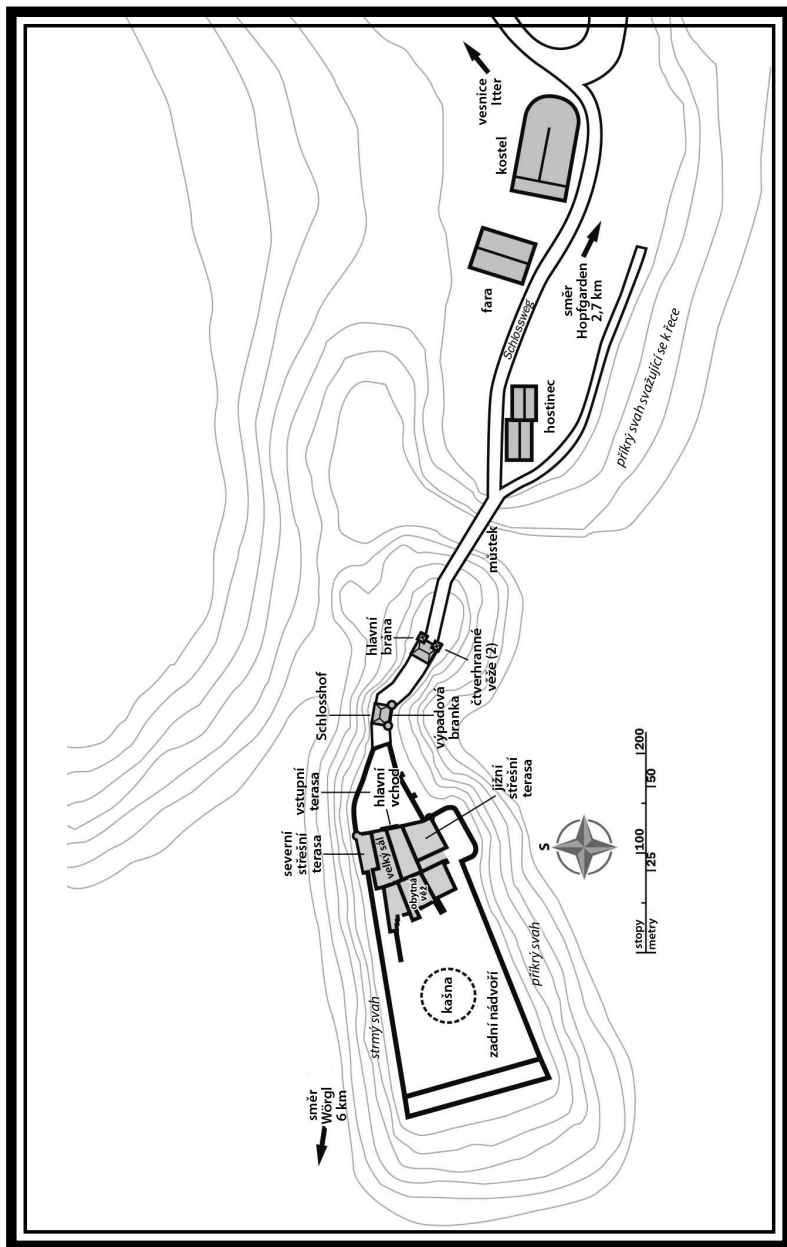
1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

BSAH

Předehra	9
1. Horská pevnost	13
2. První příchozí	35
3. Milenci, přátelé a rivalové	56
4. Blížící se nebezpečí	84
5. Nejistá budoucnost	113
6. Tankisté v akci	139
7. Zámek v obležení	163
8. Dozvuky	193
Poděkování	209
Literatura	213
Poznámky	221
Rejstřík	249

PŘEDEHRA

B YLO RÁNO 4. KVĚTNA ROKU 1945. KAPITÁL JOHN C. „Jack“ Lee, jr., seděl se zkříženýma nohama na věži svého tanku M4 Sherman a porovnával křivolaké uličky města před sebou s údaji v mapě, která ležela rozevřená v jeho klíně. Jacku Leeovi bylo 27 let a pocházel z Norwiche ve státě New York. V předcházejících pěti měsících byl velitelem roty B 23. tankového praporu, který, podobně jako celá 12. americká obrněná divize, rychle postupoval přes území Francie a Německa. Nyní, na sklonku druhé světové války v Evropě, pronikl i na území rakouského Tyrolska.

Leeův tank stál na křižovatce v rakouském městě Kufstein, jež se nachází asi pět kilometrů jihozápadně od hranic s Německem, na jižním břehu dravé řeky Inn. Všechny tři roty 23. tankového praporu překročily tuto řeku již o den dříve. Tvořily předvoj uskupení Combat Command R v rámci 12. obrněné divize, jež se přesouvalo jižním směrem od předměstí Mnichova. Rota Jacka Leea před nedávnem zaútočila na město Kufstein. Nejprve zlikvidovala dobře hájené německé strážní stanoviště na přístupové komunikaci k městu a následně Kufstein vyčistila od několika zbývajících obránců. Když se pak situace stabilizovala a celou oblast začaly zajišťovat jednotky z 36. pěší divize, Jack Lee a jeho muži si mohli konečně vychutnat několik chvil zaslouženého odpočinku.

JEN NĚKOLIK KILOMETRŮ ODTUD jihozápadním směrem studoval mapu také jiný vyčerpaný důstojník a snažil se odhadnout, co jemu a jeho společníkům přinesou příští hodiny. Josef „Sepp“ Gangl pocházel z Bavorska a původně sloužil jako major v německém wehrmachtu.

Byl si dobře vědom toho, že se Američané nezadržitelně blíží a že mu jejich příchod oznámí výstřely z děl, palba z tanků a štěkání automatických zbraní.

Vyhledka na smrt Gangla příliš neznepokojovala; blízko smrti se ocitl již mnohokrát, v boji proti Rusům na východní frontě i proti Spojencům v Normandii. Měl ale starost o muže, kteří mu důvěřovali – někteří z nich nebyli vojáci, a mnozí z nich dokonce ani nebyli Němci. O několik dnů dříve dospěl k přesvědčení, že válka je prohraná a že již nemá smysl dále podporovat systém, v nějž přestal věřit. Proto Gangl vyhlásil své osobní příměří a rozhodl se připojit k rakouskému protinacistickému odboji. Jeho jediným cílem nyní bylo zabránit tomu, aby kdokoli – ať už útočící Američané nebo Němci, kteří dosud zůstali loajální vůdci a třetí říši – ublížil lidem, kteří si jej zvolili za svého vůdce.

NA VRCHOLKU SKALNATÉ OSTROŽNY vypínající se nad planinou, po níž se měly zanedlouho přiblížit americké jednotky, postávala skupinka Francouzů. I oni se právě zamýšleli nad tím, co si pro ně osud přichystal. Vyhlíželi zpoza cimbuří hradeb zámku, který stál na vrcholu této hory již po několik staletí a který byl až do dnešního dne jejich vězením. Dobře si uvědomovali, že jejich znovunabytá svoboda je neochrání před pomstychtivými vojáky SS, kteří se dosud potulovali po okolních lesích. Potřebovali pomoc a potrebovali ji rychle. Pokud je někdo nepřijde zachránit před západem slunce, s největší pravděpodobností najdou za zdmi tohoto tyrolského zámku svou smrt.

JARNÍ SLUNCE HŘÁLO a Jack Lee se na svou mapu soustředil jen s obtížemi. Byl nesmírně unavený a tajně doufal (před svými podřízenými by

to ale nepřiznal), že bitva o Kufstein bude pro rotu B poslední. Podobně jako prakticky každý voják v Evropě i Jack Lee cítil, že válka musí skončit každým okamžikem – Adolf Hitler spáchal sebevraždu již před pěti dny a organizovaný německý odpor se drolil. Tento mladý americký důstojník sice do určité míry litoval, že se tento ozbrojený konflikt již chýlí ke svému závěru, nicméně rozhodně si nepřál, aby se právě jeho muži stali posledními Američany, kteří v Evropě padnou v boji.

V okamžiku, kdy se Jack Lee takto zamýšlel nad tím, co konec války přinese jemu osobně i ostatním tankistům, se ovšem již události daly do pohybu. Ze svého poklidného rozjímání měl být již zanedlouho vyrušen. Jacku Leeovi bylo souzeno, aby se již zanedlouho zúčastnil velmi podivné bitvy. Měl bránit zámek stojící vysoko v horách, o němž zatím neměl ani tušení, protože příslušná značka byla ukrytá v ohybu jeho mapy. V tomto příběhu dále figuruje i skupina bojových francouzských zajatců a komplikovaná spolupráce s bývalými nepřáteli. Měl to být boj na život a na smrt a současně i poslední – a možná i nejpodivnější – pozemní bitva druhé světové války v Evropě.

KAPITOLA 1

HORSKÁ PEVNOST

ZÁMEK, JENŽ SE MĚL JIŽ ZANEDLOUHO TAK VÝZNAMNĚ zapsat do života Jacka Leea, se nachází přibližně 20 kilometrů od místa, kde tento mladý americký důstojník právě odpočíval na svém tanku. Zámek Itter (německy Schloss Itter) stojí na kopci vypínajícím se nad rakouským údolím Brixental. V jeho bezprostředním okolí se nachází hluboká rokle, a zámek je proto s úbočím sousedního kopce spojen krátkým mostem. Východně od zámku se v nadmořské výšce asi 700 metrů rozkládá stejnojmenná vesnice Itter. Stojí na úpatí hory Hohe Salve (nadmořská výška 1828 metrů) ve střední části Alp, v regionu, který je historicky znám jako Tyrolsko.

Pro Leea a jeho spolubojovníky to sice nebylo nijak podstatné, ale zámek Itter se může pochlubit poměrně dlouhou a pestrou historií, plnou dramatických událostí. Okolí zámku bylo osídleno minimálně od střední doby bronzové (1800–1300 př. n. l.) a díky tomu, že údolí Inntal a Brixental představují poměrně rovinné a přímé spojnice mezi střední Evropou a Itálií, bylo Tyrolsko místem řady ozbrojených střetů. Již v roce 15 př. n. l. tuto oblast ovládli Římané a po nich postupně následovali Ostrogóti, další

germánské kmeny a Frankové Karla Velikého. V 9. století n. l. ovládli Tyrolsko Bavoři, kteří na místě pozdějšího zámku Itter postavili dvě mohutné kamenné věže obehnané zdí. O něco později, v roce 902, věnoval „urozený Radolt“ hrad Itter řezenskému biskupství.¹

Řezenský biskup Tuto² se pochopitelně snažil svůj tyrolský majetek chránit a usiloval o efektivní výběr daní a poplatků. Proto nechal původní obytné věže nahradit mohutnějším objektem. Výstavba středoměkého hradu ovšem postupovala pomalu a musela být často přerušována – nakonec trvala déle než sto let. V roce 1239 hrad dobyli vojáci bavorského falckraběte Rapota III. z Ortenburgu,³ který vedl vleklý spor s tehdejšími řezenskými biskupy Siegfriedem. Tomu se ovšem v roce 1240 podařilo Rapota zajmout a pokořený šlechtic pak získal svobodu jen za cenu postoupení mnoha svých držav v Bavorsku a Tyrolsku řezenskému biskupství. Týkalo se to i hradu Itter s vesnicí, která vyrostla v jeho okolí. První zmínka o této vesnici i hradu se v historických pramenech objevuje k roku 1241.⁴

Řezenští biskupové byli sice duchovními osobami, ovšem současně zastávali i funkci knížat Svaté říše římské. Jako světští vládci byli relativně přísní a hrad Itter jim často sloužil jako základna, z níž se jejich vojáci vydávali na trestné výpravy proti poddaným. Tyrolsko sice v roce 1363 ovládli Habsburkové, nicméně hrad Itter i vesnice v podhradí zůstaly majetkem řezenských biskupů až do roku 1380, kdy je biskup Konrád VI. von Haimberg prodal salcburskému arcibiskupovi Pilgrimovi II. von Puchein – za cenu 26 000 uherských zlatých.

V období selských bouří v Tyrolsku v letech 1515–1526 byl hrad Itter vyplněn a částečně pobořen,⁵ proto byla v roce 1532 zahájena jeho rekonstrukce. Na sklonku 16. století působil na hradě církevní soud, jehož úkolem bylo vymýtit kacířství a čarodějnictví. Podle jedné místní legendy byla poslední tyrolská čarodějnice v roce 1590 upálena na hlavním nádvoří hradu Itter.⁶ Někdy v této době byl nad vstupní bránu – patrně z iniciativy těch, jejichž úkolem bylo bojovat proti čarodějnictví – vytesán

proslulý citát z Dantovy *Božské komedie* (v němčině): „Zanech naděje, ty kdož vstupuješ.“

V průběhu následujících dvou set padesáti let pak hrad změnil několikrát majitele – v roce 1782 se stal součástí osobního majetku Josefa II., který se o dva roky dříve, po smrti své matky, císařovny Marie Terezie, stal císařem Svaté říše římské.

Josef si tento tyrolský hrad oblíbil natolik, že když Rakousko krátce po Josefově nástupu na trůn navštívil papež Pius VI., trval na tom, že papež musí vysvětit oltář v malé, ale kouzelné zámecké kapli. Papež mu vyhověl – především proto, že stál o urovnání rozporů mezi Josefem a církví. Na hradě také zanechal ozdobný gotický kříž a další církevní poklady.

I přes svůj zájem o hrad Itter se Josef II. – podobně jako většina předcházejících majitelů – nakonec rozhodl pro jinou, honosnější rezidenci. Na konci prosince roku 1805 jej nahradil jiný a současně mnohem známější nepřítomný majitel – Napoleon Bonaparte. Tento francouzský císař se stal majitelem hradu díky podmínkám tak zvaného přešpurského míru, k jehož uzavření došlo po vítězství Francouzů nad Rakušany v bitvách u Ulmu a u Slavkova, v polovině října a na počátku prosince roku 1805. Bonaparte ovšem nezůstal majitelem hradu dlouho – v roce 1809 jej věnoval svému věrnému spojenci, bavorskému králi Maxmiliánovi I.⁷ Ten ovšem zanedbával jeho údržbu, a když mu v roce 1812 zástupci obce Itter za celý hrad nabídli směšně nízkou částku 15 rakousko-uherských zlatých, král jejich nabídku ochotně přijal. Sedláci ovšem chátrající objekt rozhodně neplánovali opravovat – byl pro ně pouze zdrojem stavebního materiálu. V průběhu následujících desetiletí tak byl z kamenů a trámů pocházejících původně z hradu Itter postaven místní hostinec (*Gasthaus*) i řada dalších domů.

Hrad zůstal v havarijním stavu i poté, kdy bylo Tyrolsko opět vráceno Habsburkům (po Vídeňském kongresu z let 1814–1815). V roce 1878 vychytralá obec hrad opět prodala – tehdy v podstatě již jenom romantickou zříceninu – za částku 3 000 zlatých mnichovskému podnikateli

jménem Paul Spiess. Ten z něj zamýšlel vybudovat rozlehlý a patrně velmi luxusní hotel. Proto zahájil jeho komplexní rekonstrukci. Zámek Itter díky ní získal centrální několikapatrovou budovu s padesáti pokoji, k níž přiléhala vyšší věžovitá stavba a menší křídla, v nichž se nacházela kuchyně, pokoje pro služebnictvo a skladovací prostory. Spiess nechal opravit i hradby a rozpadající se vstupní bránu, upravit podobu rokle a vydláždit úzkou, asi 130metrovou cestu vedoucí ze zámku do vesnice. I přes značné investice ovšem tento projekt neuspěl, a proto Spiess zámek v roce 1884 prodal jedné z nejúspěšnějších (a nejkrásnějších) evropských hudebnic – proslulé německé klavíristce a skladatelce Sophii Menterové.

Menterová se narodila v roce 1846 v Mnichově a již od mládí projevovala geniální hudební talent. Oba její rodiče byli nadaní hudebníci – otec violoncellista a matka zpěvačka. Svůj první veřejný koncert absolvovala již jako dítě. Ve svých třiačtyřech letech začala studovat u Ference Liszta, který ji často označoval za svou „klavírní dceru“ a nakonec prohlásil, že je největší žijící pianistkou na světě. Menterová se v roce 1872 provdala za českého violoncellistu Davida Poppera a spolu s ním v několika následujících letech procestovala celou Evropu. Koupě zámku Itter⁸ byla výsledkem její dlouhodobé snahy o získání okázalé rezidence, která by byla současně jakýmsi útočištěm před negativními jevy ve společnosti i salonem pro její přátele – hudebníky. Několik pokojů v přízemí proto nechala přestavět na prostory pro cvičení a pořádání koncertů.

V průběhu osmnácti let, po něž byla Menterová majitelkou zámku Itter, zde hostila mnoho významných osobností světa hudby – například Richarda Wagnera nebo Petra Iljiče Čajkovského. Častým a vítaným hostem byl i její přítel a učitel Ferenc Liszt. Jeho návštěvy pro ni byly dokonce tak významné, že jej při příjezdu vítaly výstřely z děla a nad příjezdovou cestou stály květinové slavobrány. Lisztovi tato pompéznost nepochybně lichotila, ovšem čas trávený na zámku využíval k práci. V průběhu svého pobytu v listopadu roku 1885 například každé ráno vstával již ve čtyři hodiny. Tři hodiny pracoval, zúčastnil se mše v zámecké kapli a pak se

opět vracel k práci a komponoval až do pozdního odpoledne.⁹ Ve svých dopisech Menterové se obšírně rozepisuje o době, kterou směl strávit na jejím „pohádkovém“ zámku, a přiznává, že si na tyto pobyty zachoval „kouzelné vzpomínky“.¹⁰

Sofie Menterová zůstala na zámku Itter i poté, co se v roce 1886 její manželství s Popperem rozpadlo. Často zde pořádala různé společenské akce – například v říjnu roku 1891 uspořádala benefiční představení na podporu nového pěveckého sboru ve městě Wörgl, které se nachází asi šest kilometrů severozápadně od zámku. Na zámek i nadále zvala slavné hudebníky a poskytovala jim podmínky potřebné pro jejich tvorbu. Čajkovskij v průběhu jednoho svého dvoutýdenního pobytu v září roku 1892 pravděpodobně napsal svou *Ungarische Zigeunerweisen* – sedmnáctiminutovou skladbu pro klavír, která vychází z maďarského cikánského folklóru. Menterová a Čajkovskij ji společně představili v Petrohradě v únoru roku 1893.

Vysoké provozní náklady ovšem Menterovou v roce 1902 bohužel donutily zámek Itter prodat.¹¹ Novým majitelem se stal Eugen Mayr – zámožný berlínský lékař a podnikatel, jenž nechal do zámku zavést elektrické osvětlení a v kuchyni i v jiných částech zámku rozvést vodu.

Mayer na zámku v srpnu roku 1904 uspořádal svou svatbu s Marií Kunertovou a následně věnoval několik let tomu, aby zámek získal novogotický vzhled. Stálo ho to nemalé finanční prostředky. Nechal postavit cimbuří, obložit interiér dřevem a vyzdobit jej rozměrnými obrazy přibližujícími různé události z německé mytologie. Zámek díky tomu získal téměř pohádkový vzhled a Mayer se svou manželkou v něm pak na počátku 20. století provozovali luxusní hotel.

Zámecký hotel Itter, jak se mu tehdy říkalo, byl velmi oblíbený a po skončení první světové války dokázal přilákat mnoho dobře situovaných hostů. Díky rozvoji lyžařského sportu se kdysi ospalé tyrolské vesničky staly vyhledávanými destinacemi a ani Itter, jemuž podnikaví místní obyvatelé začali přezdívat „perla Tyrolska“, nebyl výjimkou. Zámek

byl jednoznačně nejatraktivnějším místem k ubytování v této oblasti zimních sportů a zájem o něj neustával ani mimo hlavní sezonu. V roce 1925 zámek Itter odkoupil Dr. Franz Grüner. Tento politik byl v období první rakouské republiky zástupcem tyrolského hejtmana. Zámek kupoval především jako místo, kde by mohl vystavit svou impozantní sbírku obrazů a soch. Jakousi ironií osudu v roce 1932 zámek Itter navštívil i Édouard Daladier, který se stal v období druhé světové války jedním z tamních privilegovaných vězňů. Pobýval totiž ve Wörglu, kde se seznamoval se zkušenostmi místní samosprávy s vydáváním vlastní měny coby prostředku pro boj s dopady světové hospodářské krize.¹²

Právě tato hospodářská krize nakonec přispěla k vzestupu popularity Adolfa Hitlera a v březnu roku 1938 k tak zvanému anšlusu neboli připojení Rakouska k nacistickému Německu. Tato smutná událost později nepřímo způsobila, že se zámek Itter změnil z pohádkového hotelu na něco mnohem horšího.

PO ANŠLUSU se nacistické Německo pokoušelo vymazat veškeré vzpomínky na nezávislé Rakousko – tento proces začal již tím, že bylo Rakousko přejmenováno na německou provincii Ostmark.¹³ Země byla zároveň rozdělena na sedm správních obvodů, tak zvané Reichsgaue. Itter i ostatní části Tyrolska spravoval nacistický funkcionář sídlící ve Vorarlbersku, asi 150 kilometrů jihozápadním směrem od Itteru.

Život na zámku Itter se v prvních měsících německé okupace prakticky nezměnil – nacisté byli příliš zaneprázdněni procesem připojení Rakouska k „velké říši“. Jeden výrazný rys procesu připojení – na území bývalého Rakouska se etablovala nacistická tajná policie a soustava koncentračních táborů – měl mít na zámek i budoucí události bezprostřední vliv, přestože zatím probíhal mimo jeho hradby.

Většina Rakušanů sice přivítala 105 tisíc vojáků 8. armády pod vedením generálporučíka¹⁴ Fedora von Bocka, kteří 12. března roku 1938 o půl šesté ráno překročili hranici, nicméně někteří obyvatelé nově vytvořené

Východní marky nijak netoužili po tom, aby se stali obyvateli „Velké říše“. V celém Rakousku se již krátce po anšlusu začaly utvářet odbojové skupiny a Tyrolsko – se svou katolickou tradicí, kompaktní geografí a tradičním vnímáním regionální identity – se rychle stalo centrem opozice proti německé nadvládě i stále přísnějším předpisům. Podobně jako mnoho jiných odbojových skupin po celém Rakousku byl i tyrolský odboj zpočátku velmi bojácný. Gestapo¹⁵ se usilovně snažilo potlačit veškerý odpor proti nacistické vládě a mohlo se při tom spolehnout na informace mnoha spolupracujících Rakušanů, kteří ochotně udávali dokonce i své sousedy – pokud se domnívali, že jejich podpora novému pořádku není dostatečná.

Ovšem i přes intenzivní aktivity gestapa mnohé odbojové buňky přežívaly – nejen ve větších městech, například ve Vídni, Salcburku a Innsbrucku, ale i na menších městech a ve vesnicích po celé zemi. Příslušníci hnutí odporu ve Wörglu sice dosud čekali na svůj čas a koncentrovali své omezené zdroje, podobně jako většina jejich krajanů, ovšem v průběhu několikaleté německé okupace dokázali postupně a opatrně vybudovat organizaci, která měla v bitvě o zámek Itter sehrát významnou roli. A ironií osudu měli povstalcům z Wörglu, podobně jako na řadě dalších míst v zemi, pomoci přímo představitelé německé armády.

Rakouská armáda (Bundesheer) byla po anšlusu v průběhu několika málo dní začleněna do struktury wehrmachtu – jednotných ozbrojených sil nacistického Německa. Většina vojáků Bundesheeru tuto skutečnost přivítala.¹⁶ Anexe Rakouska navíc německou armádu posílila: v letech 1938 – 1945 v ní sloužilo asi 1,3 milionu rakouských odvedenců. Rakušané bojovali prakticky ve všech typech jednotek a na všech frontách a více než 240 tisíc z nich padlo v boji nebo zemřelo v důsledku onemocnění a zranění.¹⁷

Mnozí Rakušané sloužili třetí říši ochotně, a dokonce s nadšením,¹⁸ ovšem řada dalších plnila svou vojenskou povinnost pouze proto, že pokusy o vyhýbání se odvodu nebo dezerci byly velmi přísně trestány. Němci se snažili některé vrstvy obyvatelstva – například levicově orien-

tované, nacionalisty a podobně¹⁹ – do armády vůbec nepouštět, nicméně i přes tyto snahy bylo odvedeno mnoho mladých mužů, kteří nacismem v hloubi duše pohrdali. I přesto se z nich stali „němečtí“ vojáci. Ve wehrmachtu se přitom celá řada rakouských antifašistů naučila zacházet se zbraněmi a získala cenné bojové zkušenosti. V posledních měsících války se ukázalo, že právě to bude mít velký význam pro rakouský odboj obecně i pro nedobrovolné obyvatele zámku Itter.

PODLE NĚKTERÝCH PRAMENŮ se zámek Itter proměnil z luxusního hotelu na mohutné vězení na přímý rozkaz vrchního velitele SS Heinricha Himmlera. Himmler přistál na letišti nedaleko Vídně jen několik hodin poté, co německá vojska dne 12. března překročila hranice s Rakouskem, a osobně pak řídil proces pacifikace země. To podle Himmlerova přesvědčení vyžadovalo pozatýkání všech, kteří by pro nový řád mohli představovat sebemenší hrozbu. Tento bývalý chovatel drůbeže se proto osobně ujal řízení všech existujících policejních sborů i rakouské organizace SS, která již od roku 1934 pracovala v ilegality a připravovala půdu pro anšlus.²⁰

V okamžicích, kdy většina Rakušanů vítala německé vojáky s jásotem a květinami, tak již probíhalo rozsáhlé zatýkání všech, jejichž politické smýšlení, náboženské přesvědčení nebo etnický původ byly považovány za nepřijatelné. Himmler ovšem potřeboval budovy, v nichž by mohl tyto nové vězně internovat do doby, než bude možné zajistit jejich převoz do již fungujících věznic a koncentračních táborů v Německu.²¹ Není vyloučeno, že zámek Itter tajněstávkářského vrchního velitele SS skutečně zaujal, především svou mohutností a izolovanou polohou. Z nějakého důvodu ale hned nepodnikl příslušné kroky, protože teprve na počátku roku 1940 si německá vláda zámek od Dr. Franze Grünera pronajala k bližší nespecifikovaným oficiálním účelům.

O využívání zámku v prvních dvou letech po podpisu této nájemní smlouvy toho víme jen velmi málo, ovšem některé zdroje naznačují, že sloužil jako místo, na němž probíhaly úvodní výslechy významných osob,

kteřé měly být následně deportovány do Německa. S jistotou víme pouze to, že na počátku roku 1942 se zámek stal sídlem regionálního ústředí Německého svazu pro boj proti nebezpečí tabáku.²²

Přes svůj neobvyklý název se tato nacisty založená a financovaná organizace skutečně zabývala bojem proti kouření ve „velkém“ Německu. Je to možná překvapivé, ale Adolf Hitler i jeho nohsledové byli zapříisáhlými odpůrci kouření. Hitler se domníval, že tento zlozvyk kazí dobré mravy a poškozuj e zdraví jeho vojáků. Jeho postoj tehdy nebyl nijak výjimečný – Němci kouřili poměrně intenzivně a možná právě proto se počínaje polovinou 19. století Německo ocitlo na špičce světového výzkumu v oblasti škodlivosti kouření. Nacisty kontrolovaný Německý svaz pro boj proti nebezpečí tabáku především vydával různé materiály a tiskové zprávy, v nichž figurovala zdravotní rizika spojená s kouřením. Regionální ústředí této organizace sídlící na zámku Itter pak bylo zodpovědné za distribuci těchto materiálů po celém bývalém Rakousku.

Hitler tedy kladl důraz především na svou protikuřáckou kampaň, ovšem Himmler nepřestával uvažovat o využívání zámku Itter ke zlovestnějšímu účelům. Dne 23. listopadu roku 1942 přesvědčil Hitlera, aby podepsal rozkaz pro generálporučíka SS Oswalda Pohla, který byl ředitelem Hlavního úřadu pro hospodářství a správu SS (SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt) a v této funkci měl na starost i správu soustavy koncentračních táborů.²³ Na základě tohoto rozkazu měl ze zámku Itter vytvořit objekt vhodný pro „speciální využití v rámci SS“. Himmler chtěl na zámku Itter vybudovat věznici pro *Ehrenhäftlinge* (neboli významné vězně). Jednalo se o zajatce, které Němci považovali za dostatečně známé, mocné nebo potenciálně natolik cenné, že se rozhodli je internovat v relativně důstojných podmínkách.

Dne 7. února roku 1943 Pohlovi podřízení zámek i se všemi vedlejšími budovami na Himmlerův přímý rozkaz zrekvírovali a s okamžitou platností ukončili platnost nájemní smlouvy, která Grünerovi v předcházejících třech letech zajišťovala relativně slušný příjem. Zámek byl oficiálně

označen za tak zvaný evakuační tábor (*Evakuierungslager*) a podřízen regionální správě koncentračních táborů v Dachau,²⁴ která se nachází asi 140 kilometrů odtud severozápadním směrem. Zámek se tak stal jednou ze 197 poboček tohoto koncentračního tábora v jižním Německu a severním Rakousku a v oblasti finančních zdrojů, ostrahy i dalších služeb nyní závisel na této nechvalně známé mateřské organizaci.

Přeměna zámku z ústředí protikuřácké organizace na internační zařízení pro významné vězně byla zahájena bezprostředně po jeho zabavení. Při plánování přestavby měl zjevně hlavní slovo architekt Albert Speer, což byl Hitlerův ministr zbrojního průmyslu.²⁵ Na vlastní stavební práce dohlížel podporučík SS Petz.²⁶ Ten působil v oddělení zajišťujícím chod poboček tábora Dachau a na zámek Itter přijel 8. února společně s dvaceti sedmi vězni (12 z Dachau a 15 z Flossenbürgu²⁷). Všichni tito vězni byli původním povoláním tesaři, instalatéri a tak dále.²⁸ Petz s sebou zároveň přivezl deset příslušníků jednotky SS-Totenkopfverbände (SS-TV) z Dachau,²⁹ kteří byli v průběhu stavebních prací zodpovědní za ostrahu objektu. Po dokončení stavebních úprav je měl nahradit stálý strážní oddíl.

Petz a jeho společníci museli nejprve pečlivě zabalit nábytek a další honosné vybavení zámku, což pozorně sledoval i jeho oficiální majitel. Nevíme sice, jak se Grüner cítil v okamžiku, kdy mu byl zámek de facto zabaven a kdy skončila lukrativní nájemní smlouva, nicméně víme, že při oficiálním předávání zámku měl Grüner v klopě zapíchnutý špendlík příslušníka NSDAP. Jakmile bylo vybavení zámku pečlivě zabaleno, Petz nařídil vězňům, aby začali rozebírat oltář v zámecké kapli, který kdysi vysvětil papež Pius VI. Také jim nařídil, aby odstranili gotický kříž a všechny ostatní křesťanské symboly. Snad tím zašel až příliš daleko, ale v pozadí jeho rozhodnutí možná stálo, že chtěl budoucí vězně připravit o duchovní útěchu. Po vyklizení kaple bylo všechno původní vybavení zabaleno a společně s ostatním zařízením a uměleckými díly naloženo na nákladní automobily a dopraveno do Grünerova skladu v Salcburku.

Zámek byl tedy připraven a Petz pak mohl nařídít svým vězňům, aby začali provádět potřebné stavební úpravy. V koncentračních táborech bylo poměrně běžné, že důstojník SS nekomunikoval přímo s dělníky: jeho rozkazy tlumočil ostatním vězňům tak zvaný kápo – tedy jakýsi dozorce.

Tito káповé sice byli také jenom vězni, ale zpravidla se těšili větší důvěře a dostávalo se jim lepšího zacházení než vězňům ostatním. Mnozí z nich byli na své spoluvězně velice hrubí – snažili se tak vetřít do přízně svých pánů. Kápem dělníků na zámku Itter byl naštěstí pro ně politický vězeň Franz Fiedler,³⁰ který měl velmi mírnou povahu a snažil se ostatní vězně chránit před častými výbuchy Petzova hněvu.

Příčinou těchto incidentů bylo i to, že na Petze tlačili jeho nadřízení v Dachau a žádali po něm, aby přestavba zámku Itter byla dokončena co nejdříve. Petzovi bylo naprosto jasné, že pokud práce nabere zpoždění, mohlo by to mít za následek jeho okamžité přeložení někam, kde je život mnohem nebezpečnější než v Tyrolsku. Nervózní byl tedy patrně hned od samého počátku. Neztrácel tedy čas a nařídil vězňům, aby s přestavbou začali v suterénu a postupovali směrem nahoru.

Sklepení na zámku Itter byla rozlehlá a pochopitelně i velmi studená a vlhká. To ale nebyl nijak závažný problém, protože žádná ze stávajících pěti velkých místností v suterénu neměla být využívána jako obytný prostor. Dvě nejsušší místnosti měly být využity ke skladování potravin – v jedné mělo být uloženo ovoce a ve druhé brambory a zelenina. Ve zbývajících třech místnostech měla vzniknout tesařská, klempířská a elektrikářská dílna. Kamenné schodiště vedoucí ze suterénu do přízemí bylo opraveno a osazeno zábradlím. Masivní dveře sklepních prostor byly vyztuženy a osazeny dvojitým zámkem.

Deset místností v přízemí měli využívat vojáci z jednotky SS-TV, kteří budou zajišťovat trvalou ostrahu zámku. Zajatci – řemeslníci použili stavební dřevo dodané ze skladů SS v Bavorsku a postavili zde ubikace až pro třicet pět osob. Každý z vojáků měl k dispozici skříňku na své osobní věci a dále se zde nacházel sklad zbraní s mohutnými dveřmi a něko-

lika zámky, toaleta a sprchy, a kuchyně s dřezy, vařiči a spíží. Překrásný hudební salon Sophie Menterové byl přepažen – v jedné jeho polovině vznikla denní místnost pro vojáky se zvláštními úkoly a druhou využíval velitel strážního oddílu.

Vězni se následně pustili do přestavby devíti místností v prvním patře.³¹ Dvě z nich byly zařízeny jako kanceláře budoucího velitele jednotky SS-TV a jeho pobočníka. Třetí místnost byla jakýmsi soukromým salonkem obou těchto důstojníků, ve čtvrté se nacházela toaleta a ze zbývajících pěti místností se stalo prvních pět z celkem devatenácti cel pro privilegované vězně, jejichž domovem se zámek Itter měl již zanedlouho stát.

V těchto místnostech měli být ubytováni vězni, kteří měli pro třetí říši velkou cenu, proto byly zařízeny mnohem komfortněji než cely určené pro vězně obyčejné. Cely pro privilegované vězně (cely 1 až 5 v prvním patře, 6 až 9 ve druhém a 10 až 19 ve třetím) vznikly ve stávajících místnostech a každá z nich byla určena pro maximálně dva vězně. Pokud se v místnosti nacházelo okno, byly na něj připevněny mříže, a všechny dveře byly na vnější straně osazeny dvěma masivními zámky. Bylo možné, že některé vězně bude nezbytné zcela izolovat, a proto byla přibližně v polovině cel k dispozici obyčejná umyvadla a toalety.

Apartmá ve čtvrtém patře, v němž měl bydlet budoucí velitel posádky zámku z řad příslušníků SS, bylo vybaveno ještě luxusněji. Tento důstojník (spolu s manželkou) měl k dispozici luxusně zařízený obývací pokoj, ložnici, samostatnou kuchyni a jídelnu. Kromě běžného vybavení byl ve velitelském apartmá k dispozici i telefon, aby mohl komunikovat přímo s nadřízenými orgány v Dachau a v případě potřeby mohl okamžitě požádat o pomoc poddůstojnickou akademii horských myslivců v nedalekém městě Wörgl,³² která byla začleněna do struktury wehrmachtu.

Po dokončení úprav hlavní budovy se vězeňští dělníci přesunuli k objektu jménem Schlosshof – jednalo se o samostatnou druhou strážní bránu, která se nachází asi patnáct metrů za první menší branou.

Od hlavní budovy ji odděluje trojúhelníkové nádvoří, které bylo zpravidla využíváno jako parkoviště. Schlosshof je postaven ze stejného kamene jako ostatní části hradu. Jeho středem prochází klenutá brána, jejíž schodiště ústí na zděnou terasu a k hlavní budově. Kromě tohoto vchodu se ve Schlosshofu nacházela i garáž, stáj a sklad zahradního nářadí. Pracující vězni se mohli na konci každého náročného pracovního dne uložit ke spánku v horním podlaží této budovy. Zřídili zde i provizorní lékařskou ordinaci, již tvořila čekárna, vlastní ordinace, kancelář vojenského zdravotníka a zubní ordinace.

Posledním Petzovým úkolem bylo zajistit, aby vězni ze zámku nemohli uprchnout.

Hradby zámku Itter již byly dostatečně masivní a na západě, severu a východě se nacházel strmý svah. Z jižní strany zámek chránil hluboký příkop. Proto bylo pouze zapotřebí natáhnout několik rolí ostnatého drátu a bránu opatřit masivním zámkem. Petz se snažil vězňům zabránit v útěku i tím, že svým podřízeným z jednotky SS-TV nařídil rozmístit po vnitřním obvodu hlavní hradby světlomety. Vojáci také postavili tři dřevěné boudy s kulomety MG-42, z nichž byl dobrý výhled na přední i zadní nádvoří.

Přestavba zámku Itter na luxusní vězení byla v podstatě dokončena již 25. dubna roku 1943, ovšem elektrické rozvody nebyly zcela hotové ani v den, kdy Petz dostal rozkaz vrátit se i se všemi vězni zpět do Dachau. Se svým návratem rozhodně nechtěl otálet (můžeme se domýšlet, proč nechtěl popudit své nadřízené), a proto se i s vězni a většinou strážných do Dachau skutečně vrátil. Jednomu vězni, který se vyznal v elektroinstalaci, ovšem nařídil zůstat a práci dokončit. Dva vojáci z jednotky SS-TV na zámku zůstali jako jeho strážci.³³

Jména těchto dvou strážných dnes neznáme, ovšem oním vězněm – elektrikářem byl muž, který měl budoucí dění na zámku Itter významně ovlivnit. Šestatřicetiletý Zvonimir „Zvonko“ Čučković³⁴ byl katolík a pocházel ze Sisaku v Chorvatsku. V období před německou invazí

do Jugoslávie v dubnu roku 1941 žil i se svou ženou Emou a synem Zvonimirem³⁵ v Bělehradě a živil se jako elektrikář. Po jugoslávské kapitulaci se zapojil do ilegálního odboje, nicméně již v prosinci roku 1941 jej zatklo gestapo. Následně byl internován v Bělehradě, Štýrském Hradci, Vídni a Salcburku a 26. září roku 1942 byl poslán do Dachau.

Čučković byl patrně určen k likvidaci, ovšem život si zachránil tím, že při úvodním výslechu plynouou němčinou zdůraznil, že je vyučený elektrikář a že by jeho věznitelé mohli těchto jeho znalostí využít. Těm nezbylo než souhlasit, a proto jej přidělili k Petzově údržbářské četě. V období od listopadu roku 1942 do února roku 1943 Čučković pracoval v Traunsteinu (asi 80 km jihovýchodně od Mnichova), kde se nacházelo jiné vězeňské zařízení podřízené formálně Dachau. Když se ovšem začala připravovat výprava Petzovy skupiny na zámek Itter, nechali pro Čučkoviće okamžitě poslat. Společně s Rakušanem Karlem Horeisem byl zodpovědný za opravu elektrických rozvodů v celém zámku i za jiné úkoly. To, že se Petz rozhodl zanechat Chorvata na zámku za situace, kdy se všichni ostatní vězni vraceli do Dachau, názorně svědčí o Čučkovićových schopnostech. Tehdy to sice ještě netušil, ale kvalitně odvedená práce mu tehdy zachránila život.

Zámek Itter byl tedy na příchod prvních vězňů v podstatě připraven – nyní již pouze zbývalo, aby vedení tábora v Dachau zajistilo dostatek strážního personálu. Ostrahu zámku mělo zajišťovat čtrnáct vojáků SS,³⁶ jedna příslušnice SS ženského pohlaví³⁷ (a šest německých ovčáků). Oficiální název této jednotky SS zněl Speciální komando Itter.³⁸ Členy tohoto „komanda“ byli především postarší, fyzicky méně zdatní vojáci bez bojových zkušeností. Většina z nich vykonávala funkce strážných ve větších internačních táborech a nyní je nepochybně potěšilo, že budou žít v relativním komfortu na zámku. Můžeme se také domnívat, že bystřejší členové této strážní jednotky – ti, kteří si začali uvědomovat, že v případě vítězství Spojenců budou nejspíš popraveni všichni, kdo se na fungování koncentračních táborů nějakým způsobem podíleli – přivítali možnost

počkat na konec války ve společnosti privilegovaných vězňů na tomto alpském zámku, daleko od hrůz „konečného řešení“.

Pokud se ale strážní domnívali, že na zámku budou pouze lenořit, hluboce se zmýlili. Oba důstojníky, jimž bylo svěřeno velení nad tímto oddílem, rozhodně není možné označit za příliš benevolentní. Mladším z nich byl zástupce velitele speciálního komanda Itter, poručík Stefan Otto. Jednalo se o člena tak zvané Sicherheitsdienst (SD, bezpečnostní služba), což byla bezpečnostní a zpravodajská odnož SS. Jeho primárním úkolem sice bylo získávat od významných osob internovaných na zámku Itter zpravodajsky využitelné informace, nicméně všichni strážní si byli dobře vědomi toho, že Otto bude velmi pozorně pátrat i po jakémkoli pochybení, ať už vojenského nebo ideologického rázu. Pokud by Otto některého z vojáků přistihl při něčem nekalém, mohl velmi snadno skončit na frontě nebo dokonce v trestném praporu.

Ještě horší bylo, že se zodpovědná místa v Dachau z neznámých důvodů rozhodla svěřit velení nad zámkem Itter kapitánu Sebastianovi „Wastlovi“ Wimmerovi – nevzdělanému primitivovi, jehož i v rámci SS předcházela pověst člověka, který se chová stejně neurvale ke svým podřízeným i vězňům. Tento muž měl tedy nyní zodpovídat za osud několika vysoce postavených a potenciálně cenných zajatců třetí říše.

KAPITÁN SS Sebastian „Wastl“ Wimmer měl poměrně pestrou životní dráhu. Narodil se v roce 1902 v bavorském Dingolfingu – toto městečko se nachází asi 80 kilometrů severovýchodně od Mnichova. V roce 1923 začal sloužit u místní policie a později se vypracoval až do hodnosti seržanta. Stalo se tak i přesto (nebo možná právě proto), že o něm bylo známo, že příznání z podezřelých dostává za pomoci velmi nevybíravých prostředků – v některých případech je málem utloukl k smrti. Byl nevzdělaný, nedisciplinovaný a v opilosti u něj někdy propukaly záchvaty nekontrolované zuřivosti, ovšem pro vznikající jednotky SS to byl zcela ideální kandidát. Příslušníkem SS se stal v březnu roku 1935,³⁹ poté co odešel od mnichovské policie.

Proč Wimmer do SS vstoupil, nevíme. Je možné, že měl obdobné politické názory a snažil se tedy stát členem elitní organizace, jejíž ideologie vyhovovala jeho přesvědčení. Ovšem s ohledem na to, co je známo o jeho osobnosti, je spíše pravděpodobnější, že Wimmer v SS viděl příležitost, jak opustit svou nudnou práci a získat oficiální svolení k ponižování lidí, kteří jej v některém ohledu převyšovali – intelektuálů, bohatých podnikatelů a pochopitelně i Židů, které nacisté běžně označovali za „podlidi“.

Ať již byla Wimmerova motivace jakákoli, brzy se měl seznámit i s temnými stránkami Hitlerova nového Německa a aktivně se podílet na jejich podobě. Nejprve absolvoval počáteční výcvik v Dachau a následně, již jako důstojník SS-TV,⁴⁰ začal působit ve strážním oddíle velikosti praporu, který se jmenoval SS-Wachsturmbann Oberbayern.⁴¹ Koncentrační tábor Dachau existoval v roce 1935 teprve dva roky a byl ještě relativně malý – jeho rozšíření a výstavba krematoria následovaly teprve v roce 1937 – nicméně i přesto v něm již bylo internováno několik tisíc vězňů, především Židů a politicky nepohodlných osob. Systematické popravy vězňů se sice ještě neprováděly, nicméně Wimmer a ostatní strážníci mohli vězně podle libosti ponižovat, bít a případně i zabíjet.

Wimmer se v Dachau nepochybně osvědčil, protože již v září roku 1937 byl povýšen do hodnosti nadporučíka. Ve stejném měsíci nařídil vrchní velitel německé soustavy koncentračních táborů, generálmajor SS Theodor Eicke, aby byl prapor SS-Wachsturmbann Oberbayern početně doplněn na ekvivalent pěti praporů a přejmenován na SS-Totenkopfstandarte 1 Oberbayern. Podobně jako další dva útvary velikosti pluku,⁴² které nechal Eicke v roce 1937 vytvořit ze strážních oddílů v koncentračních táborech, se měl i Oberbayern hned od počátku stát vojenskou organizací. Příslušníci SS ovšem neměli být zapojeni do přímého boje proti nepříteli, ale všechny původní Totenkopfstandarten měly provádět „policejní a bezpečnostní úkoly“ v prostoru za frontovou linií, jak to Eicke eufemisticky nazval. Vzhledem k tomu, že z Eickeho hlavy pochází i koncepce „neústupné krutosti“, již měli pocítit vězni v koncentračních táborech,

zcela určitě nás nepřekvapí, že Totenkopfstandarten v čase války prováděly zejména zatýkání podezřelých, tvrdé výslechy a často i popravy politických a vojenských představitelů, Židů a podobných „nežádoucích“ elementů.

Wimmer i Totenkopfstandarte Oberbayern se těchto nových úkolů poprvé zhostili v roce 1938 po anexi Sudet, které původně patřily Československu. Ještě před vojáky wehrmachtu začaly v této sporné oblasti působit dva prapory Totenkopfstandarte Oberbayern, jejichž úkolem bylo identifikovat a pozatýkat každého, kdo by tuto anexi mohl nějak ohrozit. Řada z těchto nešťastníků skončila v Dachau nebo v jiných koncentračních táborech, ovšem někteří z nich nepřežili dokonce ani okamžik, kdy je Wimmer a jeho kolegové dopadli.

Obdobné represivní metody používal Wimmer i po napadení Polska v září roku 1939. Působil v okolí města Kielce v Horním Slezsku, v oblasti, kterou obsadila 10. armáda generálmajora Waltera von Reichenau. Wimmer zde společně s ostatními příslušníky Totenkopfstandarte Oberbayern⁴³ umučil a pozabíjel velký počet Židů, protinacisticky smýšlejících duchovních, psychicky nemocných osob, polských nacionalistů i polských vojáků, kteří se pokoušeli uprchnout ze země. V několika vesnicích (např. Ciepielow, Nisko nebo Rawa Mazowiecka⁴⁴) proběhly hromadné popravy a tyto zvrácenosti prováděné pod rouškou „zajištění pořádku a bezpečnosti“ byly natolik šokující, že si na to několik vysoce postavených důstojníků wehrmachtu stěžovalo přímo Himmlerovi. Jejich protesty byly ovšem ignorovány a Wimmer a jeho kolegové mohli ve svém řádění pokračovat až do konce roku 1939, kdy byly všechny tři původní Totenkopfstandarten z Polska odveleny.⁴⁵ Stažením těchto jednotek ovšem nacistické řádění v Polsku pochopitelně neskončilo. V této odporne činnosti pokračovaly nově utvořené Totenkopfstandarten, k nimž se připojily i jednotky zvláštního určení (SS Einsatzgruppen) – náplní jejich práce bylo především systematické provádění hromadných poprav v co nejkratším čase.⁴⁶

Po svém návratu z Polska se tři původní Totenkopfstandarten staly jádrem 3. tankové divize⁴⁷ (3. SS Panzer Division), jíž velel osobně sám Theodor Eicke.

Výzbroj této divize tvořily především zbraně, které Němci ukořistili v Československu. Tato jednotka se následně účastnila invaze do Francie a do Nizozemí. Wimmer tehdy sloužil v jednom z pluků tankových granátníků (motorizované pěchoty). Jistě není nijak překvapující, že se fanatičtí příslušníci 3. tankové divize dopustili řady válečných zločinů – v květnu roku 1940 například ve francouzské vesnici Le Paradis popravili 97 zajatých britských vojáků z 2. praporu pěšího pluku Royal Norfolk Regiment.

Když byla tato divize SS v dubnu roku 1941 poslána na východní frontu, tendence jejích příslušníků k páchání válečných zločinů se projeví v plné síle. Divize se podílela na tažení Skupiny armád Sever k Lenin-gradu. Rusko se ukázalo být pro tuto divizi podstatně tvrdším oříškem než Francie: přes počáteční úspěchy na jaře a v létě roku 1941 dávala již v zimě téhož roku Rudá armáda Eickemu a jeho vojákům co proto. Na jaře roku 1942 početně silnější nepřítel 3. tankovou divizi u města Děmjansk nedaleko Leningradu obklíčil a připravil o 80 procent její bojové síly.

Wimmer se ovšem této potupě vyhnul. V lednu roku 1942 byl převelen k 2. tankové divizi „Das Reich“, která se rovněž tvrdě střetávala s Rudou armádou a byla součástí Skupiny armád Střed polního maršála Fedora von Bocka. Důvody Wimmerova převelení ani povahu jeho nové funkce neznáme, je ovšem poměrně pravděpodobné, že se opět podílel na provádění „policejních a bezpečnostních“ operací, které tak důvěrně znal ze svého předcházejícího působení v Polsku. Nasvědčuje tomu i skutečnost, že v září roku 1942 opět změnil své působení – tentokrát se však již přesunul mimo oblast bojů a začal pracovat v administrativě tehdy ještě nepříteli známého koncentračního tábora nedaleko města Lublin ve středním Polsku. Jeho oficiální název zněl „Tábor válečných zajatců jednotek SS u Lublinu“, nicméně v současnosti je mnohem známější jako Majdanek.

Tento tábor vznikl v říjnu roku 1941 jako tábor pracovní – vězňové byli nuceni pracovat v nedalekých zbrojovkách a továrnách vyrábějících vozidla pro německou armádu – ovšem brzy se z něj stal více méně vyhla-zovací tábor, v němž byli vražděni zajatí ruští vojáci, polští Židé a poli-ticky nepohodlné osoby – zastřelením, oběšením nebo plynem. Sebastian Wimmer osobně zodpovídal za každodenní chod tábora. Z titulu své funkce například objednával potřebné zásoby a vybavení, podílel se na rozhodování o personálních otázkách a měl ve své správě sklady plné šatů a osobních cenností, které byly zabaveny vězňům.

Ovšem Wimmer se i aktivně podílel na zvěrstvech, která se v táboře odehrávala. Součástí jeho kompetencí bylo i rozhodování o tom, kdo bude těžce pracovat v nedalekých továrnách a kdo bude rovnou zastřelen. Také nesmlouvavě potlačoval jakékoli známky odporu ze strany vězňů, k nimž se strážní chovali velmi bezohledně. Pokud některý z vězňů zaváhal nebo snad dokonce odmítl vykonat nařízený úkol, stal se z něj odstrašující příklad pro všechny ostatní – tresty byly zpravidla veřejné a velmi boles-tivé. Wimmer byl učenlivým žákem Theodora Eickeho a v souladu s jeho koncepcí „neústupné krutosti“ dohlížel na to, aby všichni vězni – Poláci, Rusové, váleční zajatci, Židé, muži, ženy i děti – trpěli co možná nejvíce.

Wimmer působil v táboře Majdanek asi pět měsíců a jeho nadřízení byli s jeho prací natolik spokojeni, že jej v polovině února roku 1943 poslali zpět na místo, kde jeho kariéra u SS začala: do Dachau. Jeho funkce zde sice byla oficiálně stejná jako v Majdanku – ředitel tábora preventivní internace – nicméně jeho pravomoci zde byly mnohem rozsáhlejší než v Polsku. Dachau bylo totiž jakýmsi centrem soustavy koncentračních táborů spravovaných příslušníky SS. Oficiálně byl sice podřízený veliteli tábora, podplukovníku SS Martinu Weissovi, ovšem osobně zodpovídal za každodenní záležitosti a byl jedním z nejvýše postavených důstojníků v táboře.

A možná právě to nám může poskytnout odpověď na otázku, jak mohl být někomu jako Wimmer (učebnicový případ sociopata se sklony

k násilí, který týral vězně i své podřízené) svěřen tak významný a politicky citlivý úkol. Wimmer byl možná neotesaný, ale určitě ne hloupý. V Dachau sice zastával vysokou funkci, ovšem práce v koncentračním táboře určitě nebyla nijak příjemná. Proč by měl denně přicházet do kontaktu s páchnoucími vězni a čichat pach škvařícího se lidského masa, když mohl díky svým konexím získat funkci v pohodlném zámeckém hotelu pro privilegované vězně? Jeho manželka Thérèse, která zatím žila převážně u rodičů v jižním Německu, by se mohla na zámek nastěhovat s ním a zbytek války by tak prožili v bezpečí a v relativním luxusu. A pokud bylo jedinou podmínkou, že bude s těmito vězni jednat jako v rukavičkách, proč ne? Svůj vztek si mohl koneckonců kdykoli vylít na někom ze svých podřízených, kdo byl právě po ruce.

Je tu ovšem ještě jedna možnost. Není vyloučeno, že se administrativa tábora Dachau rozhodla pro Sebastiana Wimmera nikoliv i přes jeho sklony k násilí, ale právě kvůli nim.

Vězni, kteří měli být již zkrátko ubytováni na zámku Itter, měli žít v relativním luxusu za předpokladu, že bude reálné, že je nacisté jednou budou moci vyměnit za své druhy v zajetí Spojenců. Nebylo ovšem vyloučeno, že se válečná štěstěna k Německu obrátí zády – a pak by bylo nutné tyto vězně v tichosti popravit. Velitel zámku Itter tedy musel být připraven nechat všechny privilegované vězně pozabíjet. Nesměl zaváhat ani protestovat. A „Wastl“ Wimmer byl zcela určitě typem člověka, jemuž by něco podobného nedělalo potíže.

PROČ SE WIMMER STAL velitelem zámku Itter sice nevíme, ovšem víme zcela jistě (díky Čučkovičovým podrobným zápiskům), že na zámek Itter přijel ve středu 28. dubna 1943 dopoledne. Jeho zástupce Stefan Otto ze zpravodajské služby SS a ostatní členové strážního oddílu přijeli již o dva dny dříve a nyní čekali nastoupení na malém nádvoří za hlavní branou. Wimmer a jeho manželka přijeli z Dachau v kabrioletu značky Opel. Řidič předjel před nastoupené vojáky a za ním následovalo ještě malé

nákladní auto, jehož korba byla plná kufrů, beden a kusů nábytku. Řidič limuzíny vystoupil, oběhl automobil a otevřel jeho přední dveře; Wimmer se vysoukal z vozu a podíval se pronikavým pohledem na nastoupěné vojáky.

Čučković tuto scénu pozoroval skrze přivřené okno ve druhém patře Schlosshofu. Sice neslyšel, co Wimmer nastoupěným vojákům říká, ovšem z jeho gest a z výrazu ve tváři vojáků bylo možné poznat, že se jeho krátký proslov týkal především disciplíny a případných trestů. Když Wimmer skončil, provedl krátkou inspekci svých mužů. Otto, který šel vedle něho, pak vyštěkl krátký rozkaz, po němž se vojáci rozběhli k nákladnímu automobilu a začali z něj vykládat Wimmerova zavazadla. Wimmer chvilku počkal, aby se přesvědčil, že s nimi vojáci zacházejí s patřičným respektem, a pak se vydal směrem k hlavní bráně. Jeho manželka se s ním snažila udržet tempo.

Wimmerova netrpělivost nepochybně souvisela s tím, že první vězni měli na zámek Itter přijet již za deset dní. Zatím sice nevěděl, o koho přesně se jedná, ale bylo mu jasné, že tito lidé jsou pro třetí říši velice důležití – ať už jako rukojmí nebo jako pěšáci v komplikovaných diplomatických rošádách, v nichž se vůbec neorientoval. Podstatné bylo, aby tito vězni zůstali naživu a aby se cítili spokojení. Nepochybně si byl vědom toho, že on osobně zodpovídá za to, že nikomu z těchto privilegovaných zajatců nebude zkríven ani vlasek. Tato představa jej poněkud děsila – po větší část své kariéry u SS se koneckonců věnoval tomu, že zajatce ponižoval, mučil a zabíjel.

V období po Wimmerově příjezdu na zámek Čučkovićovi neušlo, že nový velitel své podřízené neustále zaměstnává nečekanými kontrolami a cvičnými poplachu. V případě takového poplachu museli strážní správně zareagovat na fingovaný útěk vězně, který jim oznámilo houkání klaksonu na střeše strážnice. Vojáci se pak rozběhli k palebným postavením s kulomety MG-42, které vykrývaly prostor nádvoří. Čučković k tomu suše poznamenal, že si strážní patrně neuvědomují, že uprchlý

vězeň daleko spíš zamíří do bezpečí nedalekého lesa, než aby se bezcílně potuloval po zámku a čekal, až ho někdo zastřelí.

Čučković tyto přípravy sledoval velmi pozorně a zapisoval si poznámky do malého sešitu, který kdysi ukradl ze strážnice a který ukrýval ve Schlosshofu pod uvolněným prknem. Musel si při tom počínat velice opatrně, protože byl zatím jediným vězněm na zámku plném příslušníků SS, nicméně doufal, že by tyto jeho poznámky mohly být jednou pro Spojence užitečné.

A pak se jednou ráno (v neděli 2. května roku 1943) objevily dva mercedesy s emblémem SS na kapotě, projely hlavní branou zámku Itter a zastavily na malém nádvoří za ní. Čučković ze své pozorovatelný ve Schlosshofu sledoval Wimmera, jak vybíhá ven, aby se s posádkou obou automobilů přivítal. Chorvat se zaměřil především na uniformovanou osádku prvního automobilu, ale pak zpozorněl – uvědomil si, že i ve druhém automobilu sedí tři muži. Přestože na sobě měli nevýrazné šedé civilní šaty, uvědomil si, že je odněkud zná. S určitými rozpaky vzal na vědomí, že právě dorazili první VIP vězni a že tedy zámek Itter začíná oficiálně sloužit svému účelu.

KAPITOLA 2

PRVNÍ PŘÍCHOZÍ

ČUČKOVIČOVO PŘEKVAPENÍ V OKAMŽIKU, KDY ONOHO květnového dne spatřil na dolním nádvoří zámku Itter tři muže vystupující z mercedesu, bylo zcela pochopitelné. Zvonko Čučkovič sice posledních šestnáct měsíců strávil v nejrůznějších německých věznicích, ovšem nově příchozí – Édouarda Daladiera, generála Maurice Gamelina a Léona Jouhauxe – poznal okamžitě. Jejich tváře se totiž již před druhou světovou válkou velmi často objevovaly na obálkách časopisů po celé Evropě.

Skutečnost, že se ze tří nejvýznamnějších představitelů předválečné Francie stali vězni SS, Čučkoviče svým způsobem znepokojilo ještě více než jeho vlastní zatčení.¹ Čučkovič sice netušil, jak se tito muži do německého zajetí dostali, nicméně bylo mu jasné, že jejich cesta z pařížských salonů do chladných a strohých místností zámku Itter byla velmi komplikovaná.

ROZLOŽITÝ a popudlivý Édouard Daladier byl ve svých jednašedesáti letech z trojice nových příchozích nejmladší. Byl jedním z nejznámějších

a nejvýznamnějších francouzských politiků meziválečného období. Narodil se v roce 1884 v rodině pekaře.

Již v mládí projevoval značnou inteligenci, ale i ctižádost. Nejprve se stal učitelem dějepisu, ovšem v roce 1912 se vydal na politickou dráhu. Ve svých dvaceti osmi letech se stal starostou svého rodného města Carpentras nedaleko Avignonu, v departementu Vaucluse na jihovýchodě Francie. Jeho slibnou politickou kariéru přerušila první světová válka, v jejímž průběhu poznal lité boje v zákopech – nejprve jako řadový voják a později jako respektovaný důstojník.²

Po skončení války se Daladier znovu vrátil do politiky a postupoval v hierarchii levicově orientované Republikánské, radikální a radikálněsocialistické strany. V roce 1927 se stal jejím předsedou a v několika meziválečných kabinetech pak zastával například post ministra zahraničí a ministra války. V této funkci se zasazoval o reorganizaci francouzské armády a tento trend nepřestával podporovat ani po lednu roku 1933, kdy se stal poprvé francouzským premiérem. Jeho vláda se ovšem udržela pouhých devět měsíců a pak byla nucena podat demisi, protože se nedokázala vypořádat s následky Velké hospodářské krize. Daladierův druhý mandát ministerského předsedy začal 30. ledna roku 1934, ovšem tentokrát trval pouhé dva týdny, protože francouzská vláda 6. února snad až příliš tvrdě zareagovala na pouliční nepokoje vyvolané pravicovými radikály. Zásah ozbrojených složek si tehdy vyžádal šestnáct mrtvých a tisíce zraněných.³

Daladierova reakce na tyto pouliční bouře sice přispěla k pádu jeho vlády, nicméně nebezpečí v podobě fašistických bojůvek v ulicích donutilo jeho Republikánskou, radikální a radikálněsocialistickou stranu k uzavření koalice s francouzskými komunisty i se svým tradičním rivalem, Socialistickou stranou. Tato nově utvořená Lidová fronta zvítězila v roce 1936 v parlamentních volbách a novým francouzským premiérem se stal vůdce socialistů Léon Blum.⁴ Daladier v jeho kabinetu zastával post ministra národní obrany a války a v této funkci se udržel až do Blumovy

rezignace v červnu roku 1937. Daladier pak byl znovu ministrem národní obrany a války v březnu a dubnu roku 1938, kdy se Blum opět stal premiérem. Nečekaně rychlý konec druhé Blumovy vlády přinutil francouzského prezidenta Alberta Lebruna, aby premiérem jmenoval Daladiera, jehož třetí a poslední mandát francouzského premiéra začal 10. dubna roku 1938.

Pro toto období již byly pochopitelně charakteristické různé politické intriky a možnost rozpoutání velké války se zdála být stále reálnější. O pouhý měsíc dříve vpadla německá armáda do Rakouska a Adolf Hitler nadále stupňoval svou rétoriku ohledně československých Sudet. Samotný Daladier jakékoli vyjednávání s Hitlerem odmítal, protože se domníval, že to pouze povzbudí jeho apetit – ovšem vzpomínky na utrpení v zápech první světové války a přesvědčení, že Francie není na válku připravena, jej donutily připojit se k rozhodnutí britského premiéra Nevilla Chamberlaina. V září roku 1938 proto podepsal mnichovskou dohodu, jíž byly Sudety de facto odstoupeny Německu. Přestože Francouzi Daladiera po jeho návratu z Mnichova oslavovali jako zachránce míru, na rozdíl od vypočítavého Chamberlaina si nedělal žádné iluze, že se Hitler s rozbitím Československa spokojí. Jak se později přiznal,⁵ jeho záměrem bylo pouze získat čas a využít jej k posílení bojeschopnosti francouzské armády i národní jednoty.

Daladier se pak skutečně snažil posílit bojeschopnost francouzské armády, zejména co se týče letectva. Tyto přípravy ovšem ještě zdaleka nebyly ukončené, když Německo dne 1. září roku 1939 napadlo Polsko a zahájilo tak velkou evropskou válku, o níž se francouzský premiér již dlouho domníval, že je nevyhnutelná. Někteří ministři jeho vlády – například ministr spravedlnosti Paul Reynaud z Konzervativní strany – jej po vyhlášení války vyzývali k přijetí rázných opatření. Daladier se ovšem obával případných ztrát a snažil se nejprve dokončit reorganizaci armády, která byla podle jeho názoru naprosto nezbytná, pokud se měla Francie Německu jednou postavit. Daladierovu opatrnost ale mnozí politici

považovali za známku slabosti, a proto postupně ztrácel podporu – francouzská veřejnost se dožadovala války. Dne 21. března roku 1940 proto Daladier rezignoval na post premiéra a jeho nástupcem se stal Reynaud.

Daladier sice přestal být ministerským předsedou, ovšem v Reynaudově vládě zůstal na postu ministra národní obrany a války. Reynaud v tomto případě projevil politický pragmatismus, ačkoli tito dva politici se již tehdy ve svých názorech značně rozcházeli a toto napětí mělo později přerůst ve velmi hořký konflikt.⁶ Bez ohledu na své odlišné názory si ovšem Reynaud byl dobře vědom toho, že Daladier má značné zkušenosti v oblasti obrany a reformy armády, a proto jej ve svém kabinetu ponechal. Jejich vztahy byly napjaté i kvůli tomu, že Daladier podporoval postaršího náčelníka francouzského generálního štábu generála Maurice Gamelina. Reynaud se naopak domníval, že Gamelin je již příliš starý na to, aby dokázal Francii v případě německého útoku účinně bránit. Přitom právě Daladier Gamelina náčelníkem generálního štábu jmenoval a veškeré výpady proti němu proto vnímal velmi osobně.

Když 10. května roku 1940 přišel německý útok, Gamelin na něj skutečně nedokázal účinně reagovat. Reynaud jej proto o osm dní později odvolal a nahradil ještě starším a náladovějším generálem Maximem Weygandem. Daladier ovšem Gamelina hájil a označil jej za geniálního стратега, který doplatil na neschopnost a zbabělost svých podřízených. Dosavadní napětí mezi Daladierem a Reynaudem díky tomu přerostlo v otevřenou nenávist. Reynaud Daladierovi ztrpčoval život i výkon jeho funkce, což společně s neočekávaně rychlou kapitulací francouzské armády vyústilo v německou okupaci Francie. Daladier se pak připojil ke skupině několika prominentních politiků, kteří se domnívali, že by Francie mohla v boji pokračovat z jedné ze svých tehdejších kolonií – z Maroka.

Tato skupina – do níž kromě Daladiera patřili i bývalý ministr vnitra Georges Mandel, bývalý ministr financí Pierre Mendès-France a bývalý ministr námořnictva César Campinchi⁷ – nastoupila 21. června na parník

Massilia a vyplula do Casablancy. Ovšem když tam o čtyři dny později dorazila, dostalo se jí poměrně vlažného přijetí. Francie oficiálně kapitulovala den poté, co jejich loď vyplula z přístavu Le Verdon-sur-Mer,⁸ a generál Charles-Auguste Noguès, který byl vrchním velitelem francouzských sil na severu Afriky i marockým generálním guvernérem, dosud čekal na další instrukce z Paříže. Osobně se sice domníval, že by se Francie mohla Německu na severu Afriky postavit, ovšem politikům na palubě parníku *Massilia* nepřipravil právě vřelé přivítání – a to i přesto, že jej do funkce marockého guvernéra jmenoval právě Daladier. Noguès svým podřízeným nařídil, že Daladier ani ostatní pasažéři nesmějí opustit loď.

Toto „domácí vězení“ trvalo až do 27. června, kdy bylo Daladierovi umožněno navštívit Noguèsovu rezidenci v Rabatu. Při diskusích s Noguèsem se sice shodli na tom, že francouzští vojáci na severu Afriky mají dostatečnou motivaci i prostředky k boji proti nacistickému Německu, ovšem Noguès odmítl cokoli podniknout, dokud mu vláda z Bordeaux nezašle jasné instrukce. Daladier později konstatoval, že generál „požadoval oficiální pověření k tomu, aby se mohl vzepřít oficiálnímu stanovisku a pokračoval v boji i za situace, že by se vláda od svého vlivu na tyto události měla distancovat“.⁹ Noguès na své kabelogramy sice zpočátku nedostal žádnou odpověď, nicméně 28. června dostal poměrně jasný příkaz: zdržet se jakýchkoli vojenských akcí. Dále měl Daladiera a ostatní politiky zdržet v Maroku až do 10. července, kdy mělo proběhnout rozhodující hlasování v Národním shromáždění.

Očekávalo se, že na něm budou potvrzeny podmínky francouzsko-německého příměří a maršálu¹⁰ Philippu Pétainovi budou uděleny „plné a mimořádné pravomoci“, aby mohl sestavit novou vládu pro správu neokupované části Francie.

Noguès usoudil, že spolupráce s novou politickou reprezentací pro něj bude přínosnější, a proto okamžitě nařídil, že až do 10. července nesmí Daladier ani nikdo z jeho společníků nastoupit na loď a odplout zpět do Bordeaux. Po onom osudném hlasování – díky němuž se Pétain stal

nejvyšším představitelem neokupované Francie s novým hlavním městem ve Vichy (lázeňské městečko asi 100 km od Lyonu) – umožnil Noguès Daladierovi návrat do Bordeaux. Po svém návratu 10. srpna sice Daladier ještě nebyl zatčen, nicméně dozvěděl se, že se jej vichystický režim – společně s Blumem, Gamelinem, Mandelem, Reynaudem a bývalým ministrem letectva Guyem La Chambrem – rozhodl obžalovat za jejich „podíl“ na katastrofální porážce Francie. Jednalo se pochopitelně o politický proces, které měl ukázat na obětní beránky namísto toho, aby se veřejnost dozvěděla celou pravdu. Daladier však tento soudní proces považoval za příležitost, jak poukázat na zaujatost Pétaina i jeho kolaborantského režimu.

Samotný proces probíhal ve městě Riom, které je od Vichy vzdálené asi 30 kilometrů jihozápadním směrem, a obžalovaní politici se měli zdržovat v jeho okolí. Daladier nejprve bydlel u různých známých ve Vichy a v okolí, ovšem 6. září byl zatčen a internován na zámku Chazeron. Tento původně středověký hrad přestavěný na venkovské šlechtické sídlo se nachází jen několik kilometrů od Riomu. Později zde skončili i Blum, Mandel, Reynaud, Gamelin a další obžalovaní. V této studené a zchátralé rezidenci zůstali až do 1. října roku 1941, kdy byli na Pétainův osobní příkaz převezeni do Fort du Portalet, což bylo jiné šlechtické sídlo v Pyrenejích, nedaleko hranic se Španělskem. O tři měsíce později se Daladier, Blum, Gamelin, Jacomet a La Chambre znovu stěhovali, tentokrát do neudržovaného zámku Bourassol jižně od Riomu. Reynaud a Mandel je tam již nenásledovali, protože Pétain se rozhodl jejich obžalobu stáhnout. Ovšem nedočkali se ani svobody – vichystický režim je i nadále držel v zajetí a později je vydal Němcům.

V Bourassolu Daladier a jeho společníci pracovali na přípravě svých obhajob. Proces byl nakonec odpoledne dne 19. února roku 1942 zahájen v narychlo zrekonstruovaném riomském justičním paláci.

Pětice obviněných byla nepochybně vděčná za příležitost moci se ke všem bodům obžaloby vyjádřit. Nedělali si plané naděje, že by snad

porotu dokázali přesvědčit o své nevině. Pétain již o čtyři měsíce dříve veřejně prohlásil, že je přesvědčen o jejich vině, a nenechal tedy nikoho na pochybách, jakým směrem se celý proces bude ubírat. Představitelé vichystické Francie se z tohoto riomského procesu, jak se mu začalo říkat, chystali udělat exemplární případ a „zrádce Francie“ náležitě potrestat. I samotná skutečnost, že celý proces mohlo sledovat asi 200 francouzských i zahraničních novinářů, jasně dokazuje, že Pétain a jeho přísluho-vači se z něj snažili učinit propagandistický triumf vichystického režimu. Daladier a jeho druhové měli být zdiskreditováni a poníženi.

Podrobnosti o průběhu riomského procesu – přestože jsou nesmírně zajímavé a historicky významné – již poněkud přesahují rámec této knihy. Snad postačí pouze zmínit, že se proces neodvíjel zcela podle Pétainových představ. Gamelin odmítl uznat autoritu vichystické vlády a v průběhu celého procesu neřekl jediné slovo. Daladier zase disponoval encyklopedickými znalostmi událostí v období mezi volebním vítězstvím Lidové fronty v roce 1936 a francouzskou kapitulací v roce 1940, a proto velmi hladce vyvracel jednotlivé body prezentované nepříteli připravenými žalobci. Blum využíval své výřečnosti a erudice – nejednalo se koneckonců pouze o zkušeného politika, ale i o vynikajícího právníka. Svědkům předvolaným obžalobou pokládal záludné otázky, takže se brzy ukázalo, že žaloba vznesená vichystickým režimem proti těmto pěti bývalým státníkům vykazuje znaky politické objednávky.

Když se tedy proces začal takto zadrhávat, Němce rozladil jak jeho pomalý průběh, tak i skutečnost, že se zahraniční novináři postupně začali otevřeně stavět na stranu obžalovaných. Sám Hitler se rozzuřil kvůli tomu, že se v průběhu procesu nepodařilo umlčet Daladiera a Bluma ani přinést přesvědčivé důkazy o tom, že právě oni „donutili“ v roce 1940 Německo k útoku na Francii. Aby se Hitler vyhnul další kompromitaci vichystického režimu – a tím i své vlastní – ve světovém tisku a zahnal tak děsivou noční můru, nařídil, aby byl proces přerušen. Dne 14. dubna roku 1942 předseda soudu Pierre Caous oznámil, že soudní pro-

jednávání bude po 24 jednáních „dočasně přerušeno“ – aby měli žalobci příležitost „shromáždit doplňující informace“.

Toto dočasné přerušení trvalo do 21. května 1943, kdy byl římský proces oficiálně ukončen. Pro Daladiera i Francii se toho ovšem za tu dobu mnoho změnilo. Operace Torch (Pochodeň) neboli společný britsko-americký útok na Francouzskou Severní Afriku, který byl zahájen 8. listopadu 1942, donutila Hitlera, aby svým vojskům vydal rozkaz obsadit i území dosud neokupované Francie. Němci v průběhu několika málo dní ovládli celou zemi a z vichystického režimu se stala jen jakási loutková vláda. Situace Édouarda Daladiera i ostatních obžalovaných v římském procesu se tím ovšem značně zkomplikovala. Jacomet a La Chambre byli odsouzeni k domácímu vězení v Bourassolu, nicméně Heinrich Himmler rozhodl, že Daladier, Blum a Gamelin budou převezeni na „bezpečné lokality“ v Německu, kde nebude hrozit jejich „únos“ spojeneckými agenty.¹¹

Tito tři muži se tedy 31. března roku 1943 vydali na dlouhou cestu. Z Bourassolu odjeli za asistence policie v koloně tvořené pěti automobily. Jejich první zastávkou bylo nevelké letiště v nedalekém Clermont-Ferrandu, kde se k nim připojil odborový předák Léon Jouhaux. 3. dubna již tato čtveřice dorazila na pařížské letiště Le Bourget, kde v doprovodu příslušníků gestapa nastoupila do letadla Luftwaffe a odletěli nejprve do Mannheimu a následně do Frankfurtu. Tam francouzští zajatci i se svým doprovodem opět nasedli do automobilů a 4. dubna krátce před rozbřeskem dorazili do cíle své cesty – rozlehlého koncentračního tábora Buchenwald¹² nedaleko Výmaru.

Ve srovnání s otřesnými podmínkami, v nichž žila většina tamních vězňů, se zde Daladier i ostatní privilegovaní Francouzi těšili relativnímu komfortu. Každý z nich měl k dispozici samostatný pokoj v areálu vyčleněném pro ubytování příslušníků SS, který byl od vlastního koncentračního tábora oddělen a jehož okolí bylo porostlé borovým lesíkem.¹³ Okna jejich cel byla sice zajištěna mřížemi a dveře se na noc zamykaly,

nicméně vězni dostávali dobré jídlo, mohli se procházet po areálu (pocho-pitelně s doprovodem) a mohli psát i dostávat dopisy. Pro tyto kdysi velmi významné muže bylo patrně stejně důležité i to, že se mohli večer sejít nad lahví německého koňaku, zapálit si ručně balenou cigaretu z chor-vatského tabáku a vzrušeně diskutovat o příčinách francouzské porážky.

Daladier se ovšem v Buchenwaldu nezdržel dlouho. Již 29. dubna mu velitel koncentračního tábora Hermann Pister oznámil, že následujícího dne bude společně s Gamelinem a Jouhauzem dopraven do „speciálního zařízení“ v severním Tyrolsku nedaleko Innsbrucku.

Léon Blum se k nim ale připojit neměl – byl to Žid, a jak jim Pister sdělil, byl pro něj připraven „speciální režim“. Podobný osud čekal i na Geor-ge Mandela, který měl do Buchenwaldu dorazit o několik dnů později. Daladiera informace o tom, že jeho přítel zůstane v koncentračním táboře, vážně znepokojila, ovšem sám Blum to bral na lehkou váhu a prohlašoval, že společně s Mandelem „z tábora udělají ghetto“.¹⁴

Dne 30. dubna ráno se tedy Daladier, Gamelin a Jouhaux rozloučili s Blumem a v doprovodu příslušníků SS se vydali k hlavní bráně tábora. Situace se ovšem mezitím změnila, protože zástupce velitele tábora jim přišel oznámit, že odjezd do Tyrolska se dočasně odkládá. Nebyl jim ani schopen říct z jakého důvodu. Konečně dne 2. května roku 1943 ráno nastoupili Daladier a jeho druhové do štábního mercedesu a i se svým doprovodem z řad příslušníků SS se vydali do Mnichova. Odtud následně pokračovali na zámek Itter.

Tato cesta na jih byla pro všechny tři Francouze velmi zajímavým zážitkem. I čtyři roky po zahájení války byly silnice ve středním a jižním Německu plné vojenských vozidel. Vojenská dopravní policie¹⁵ konvoj několikrát zastavila, aby mohly projet nákladní automobily převážející vojáky, děla a raketomety. Přestože viděli i pozůstatky úspěšných spoje-neckých náletů – zničené a poškozené domy, pobořené mosty a krajinu posetou krátery – všem Francouzům bylo jasné, že Německo ještě zda-leka není na kolenou.

TATO PŘEHLÍDKA bojové moci wehrmachtu udělala patrně největší dojem na Maurice Gamelina. Tento drobný generál – měřil jen asi 165 centimetrů – strávil ve francouzské armádě více než padesát let svého jednadsmesátiletého života. Hlavním cílem francouzské armády v posledních desetiletích přitom bylo předejít právě typu katastrofy, jaká Francii postihla v červnu roku 1940. Skutečnost, že většina Francouzů vinila z této drtivé porážky právě Gamelina, musela být pro bývalého nejvyššího velitele francouzských ozbrojených sil velmi hořkou pilulkou.

Gamelinova cesta na samotný vrchol francouzské armády se nám při zpětném pohledu zdá jakoby nalinkovaná.

Narodil se 20. září roku 1872 v honosném rodinném sídle na pařížském bulváru Saint-Germain, které se nacházelo prakticky přímo naproti francouzskému ministerstvu války. Jeho otcem byl Zéphyrin Gamelin – generál a generální inspektor armády, tedy významný funkcionář.¹⁶ Gamelin mladší studoval na prestižní pařížské škole, kde se začal intenzivně zajímat o umění a filosofii. V roce 1891 zahájil studium na École Spéciale Militaire de Saint-Cyr, což je proslulá francouzská vojenská akademie. Studium zakončil v roce 1893 jako nejlepší z celkem 449 studentů v ročníku a v hodnosti nadporučíka.

V následujících dvou desetiletích se Gamelin osvědčil jako štábní důstojník i jako vynikající stratég. Svou kariéru v armádě začínal na severu Afriky. Postupně zastával stále vyšší funkce a čerpal ze zkušeností mnoha úspěšných vysokých důstojníků, k nimž patřil například i generál Joseph Joffre, který byl v období před 1. světovou válkou náčelníkem francouzského generálního štábu. V listopadu roku 1913 Gamelin nastoupil do oddělení speciálních operací generálního štábu. V této funkci se podílel na vypracování mobilizačního plánu pro případ války a v březnu roku 1914 začal pracovat v Joffreho osobním sekretariátu.

První světová válka byla pro Francii bolestivou tragédií, nicméně pro Gamelina představovala osobní triumf. Vystřídal několik významných funkcí v generálním štábu i na frontové linii a získal pověst kreativního,

schopného a politicky prozíravého důstojníka, který se zajímá o své podřízení a zachovává si rozvahu i v kritických situacích. Jako příklad je možné uvést jeho působení ve funkci velitele 9. pěchotní divize v průběhu mohutné německé ofenzívy na jaře roku 1918. Gamelin zpočátku čelil útoku šesti nepřátelských divizí, a proto nařídil strategický ústup, díky čemuž zachránil své jednotky a později zastavil německý postup na řece Oise.

Když válka v roce 1918 skončila, Gamelin byl již brigádním generálem a jeho hrud' byla plná řádů a vyznamenání – francouzských i zahraničních. Jeho úspěchy v období první světové války mu zajistily kariérní postup i v meziválečném období, kdy se opět osvědčil na mnoha různých funkcích. V letech 1919–1925 vedl francouzskou vojenskou misi do Brazílie, v období mezi lety 1925–1928¹⁷ byl vrchním velitelem francouzských vojsk v Sýrii a v roce 1930 se stal zástupcem náčelníka francouzského generálního štábu, generála Maxima Weyganda. Premiér Andre Tardieu si tehdy přál, aby byl Gamelin jakýmsi moderním a liberálním ekvivalentem mnohem konzervativnějšího Weyganda.

Ten preferoval především kompletní přezbrojení a mechanizaci francouzské armády – zasazoval se zejména o vytvoření samostatně operujících jednotek vyzbrojených moderními tanky,¹⁸ ovšem jeho arogantní povaha a záliba ve veřejném pranýřování politiků, kteří si dovolili nesouhlasit s jeho názory, jeho úsilí o reformu francouzské armády podkopávaly.

Spolupráce tandemu Gamelin-Weygand začala velmi dobře – když se stal Gamelin v roce 1930 Weygandovým zástupcem, Weygand o něm prohlásil, že se jedná o „kolegu srovnatelných kvalit“.¹⁹ Oba vysocí důstojníci si byli dobře vědomi vzestupu německé vojenské moci a shodli se na potřebě modernizovat francouzskou armádu a vybudovat linie opevnění na východní hranici země. Ovšem tento idylický soulad netrval dlouho – v únoru roku 1931 se Weygand stal generálním inspektorem armády a Gamelin jej nahradil ve funkci náčelníka generálního štábu.

Od té doby se představy obou mužů rozcházely, což pochopitelně poznamenalo i proces modernizace francouzské armády.

Konkrétně Weygand byl velmi konzervativní, a proto nedokázal konstruktivně jednat s několika levicovými ministerskými předsedy, kteří se po roce 1932 dostali k moci. Domníval se, že jejich internacionalistický a optimistický přístup k mezinárodním vztahům je velmi naivní, až škodlivý. Velmi negativně vnímal především skutečnost, že se mu nepodařilo prosadit investice do moderních zbraní, takže Francie zůstávala zranitelná. Gamelin sice souhlasil s mnoha Weygandovými návrhy, ovšem současně si byl vědom toho, že s konfrontačním přístupem u politiků neuspěje. Na rozdíl od netolerantního Weyganda byl tedy Gamelin smířlivý a snažil se pomoci logiky, argumentace a kompromisů dosáhnout toho, čeho nebylo možné dosáhnout zvyšováním hlasu. Právě díky tomu se ale rozešel s Weygandem, který jej začal považovat za nerozhodného vojáka, jehož názory a metody – které Weygand považoval za pozůstatky Gamelinových aktivit v období první světové války – konzervovaly neuspokojivý stav francouzské armády a zvyšovaly riziko porážky v případě válečné konfrontace s Německem.

Gamelinův přístup ovšem nakonec převládl již jen z toho důvodu, že Weygand v lednu roku 1935 oslavil své 68. narozeniny a byl nucen odejít do důchodu. Gamelin jej pak nahradil nejen ve funkci náčelníka generálního štábu, ale i ve funkcích generálního inspektora a místopředsedy nejvyšší válečné rady.²⁰ V této roli Gamelin v dobách míru vystupoval jako zástupce ministra války Louise Maurina. V případě válečného konfliktu se místopředseda nejvyšší válečné rady automaticky stával vrchním velitelem všech francouzských pozemních vojsk.

Bohužel se ukázalo, že když Gamelin konečně dostal příležitost ujmout se této vrcholné funkce – dokonce se tehdy stal tak zvaným „generalissimem“²¹ – byl tento úkol již nad jeho síly. Přestože se v meziválečném období upřímně zasazoval o provedení reformy francouzské armády a užší spolupráci mezi vojenskými činiteli a politiky, v prvních měsí-

cích války zcela selhal. Neodhodlal se k útoku na Německo a namísto toho upřednostňoval opatrnou obranu na impozantní, ale dosud nehotové Maginotově linii. Tato tak zvaná podivná válka skončila 10. května 1940, kdy Německo zaútočilo na Francii a Nizozemí, nicméně Gamelin ani pak nedokázal pochopit význam německého útoku přes Ardeny – řídce osídlený zalesněný region, o němž se domníval, že jím tanky nikdy nemohou projet.

Když pak francouzských porážek přibývalo, Gamelin na to reagoval tím, že degradoval řadu svých polních velitelů. Za příčinu francouzského neúspěchu označil namísto svých strategických omylů jejich „neschopnost“. Tento nadaný stratég, který tak zazářil v první světové válce i v pozdějších koloniálních válkách, nakonec nedokázal najít přesvědčivou odpověď na rychlý německý útok provedený různými, vzájemně se doplňujícími typy jednotek. Gamelina koncept bleskové války zcela zaskočil. Trápil se až do 18. května, kdy jej premiér Paul Reynaud odvolal. Nahradil jej opět Weygand, což pro něj bylo patrně ještě bolestnější.

O Gamelinově dalším osudu se pak vynořila řada různých spekulací – tvrdilo se, že spáchal sebevraždu nebo že emigroval.²² Ve skutečnosti ale těch několik týdnů od svého odvolání až do konečné francouzské kapitulace prožil ve své pařížské vile, kde se věnoval pěstování růží. Zprávy z fronty přitom byly stále znepokojivější. Když nacisté pronikli až do Paříže, Gamelin očekával, že bude zatčen. Nepředpokládal ale, že jej přijdou zatknout Francouzi. Dne 6. září roku 1940, tedy ve stejný den, kdy byl zatčen Daladier, byl právě u Gamelinů na návštěvě generálův přítel Léo-Abel Gaboriaud, redaktor časopisu *L'Ère nouvelle*. Když agenti Sûreté Nationale (národní bezpečnosti)²³ dorazili na místo, s určitými rozpaky vysvětlovali, že jim jejich němečtí nadřízení nařídili Gamelina zatknout a převést na zámek Chazeron. Gaboriaud svého přítele doprovodil k přistavenému automobilu, a když se jej agenti chystali usadit na zadní sedadlo, redaktor jim odměřeně řekl:

„Muž, kterého jste právě zatkli, je na živu. Předpokládám, že bude na živu i v okamžiku, kdy dorazíte do Chazeronu.“²⁴

Gaboriaudovy obavy o Gamelinův osud byly pochopitelné, nicméně generál do Chazeronu nakonec v pořádku dorazil a bez úhony přežil i celý římský proces.

Jeho následné uvěznění v Buchenwaldu společně s Daladierem a ostatními francouzskými politiky jistě jeho zdravotnímu stavu nijak neprospělo, nicméně díky každodennímu cvičení kalanetiky a procházkách po areálu vyhrazeném pro privilegované vězně byl v okamžiku svého příjezdu na zámek Itter v relativně dobré kondici.

To bohužel není možné říci o posledním z trojice mužů vystupujících z mercedesu, jež Zvonko Čučković pozoroval na nádvoří zámku.

LÉONU JOUHAUXOVI BYLO tehdy sice jen šedesát čtyři let, ovšem vypadal mnohem starší. Jednalo se o generálního sekretáře Confédération Générale du Travail (CGT – jednoho z největších odborových svazů ve Francii), který nyní již po několik měsíců bojoval s artritidou, která jej ostatně trápila již několik desetiletí. Ještě horší bylo, že jej v případě nervového vypětí silně píchalo na prsou.²⁵ Byl přesvědčen o tom, že se u něj začíná projevovat nějaké srdeční onemocnění, ovšem kvůli nedostupnosti adekvátní lékařské péče mu nezbývalo než tiše trpět.

Pasivní vyčkávání bylo ovšem pro Jouhauxe velmi netypické, protože jeho život rozhodně nebyl lehký.²⁶ Narodil se v roce 1879 v Paříži v dělnické rodině a po celý svůj život nepřestával bojovat: v dětství s nemocemi a šikanou ve škole a později proti sociální nespravedlnosti obecně a především proti vykořisťování dělnické třídy. Své radikální postoje převzal od svého otce, který se v roce 1871 aktivně zúčastnil lidového povstání známého pod názvem Pařížská komuna. Když byly Jouhauxovi dva roky, jeho otec nechal práce na jatkách v centru Paříže a spolu s celou svou rodinou se odstěhoval do okrajové části Aubervilliers. Tamní továrna na výrobu zápalek totiž nabízela o něco vyšší výdělky.

Ovšem pracovní podmínky zde byly podobné. Pracovní doba byla dlouhá a prostředí velmi toxické – dělníci byli nuceni dýchat jedovaté i výbušné výpary z bílého fosforu, z něž se hlavičky zápalek vyráběly. Jouhaux starší se později stal předákem nově vzniklých odborů v továrně a uspořádal několik stávek, jejichž cílem bylo dosáhnout zlepšení bezpečnosti práce a pracovních podmínek. Když bylo Léonovi dvanáct let, jeho otec kvůli těmto aktivitám přišel o práci, a jeho nadaný syn proto musel nechat studii a hledat si práci.

Mladý Jouhaux našel místo v aubervillierské Ústřední slévárně, ovšem i tamní pracovní podmínky byly otřesné. Když jeho otec znovu získal zaměstnání v továrně na výrobu zápalek, mohl se znovu vrátit do školy, ovšem když byl Jouhaux starší o devět měsíců později znovu propuštěn, začal jeho syn pracovat v továrně na výrobu mýdla. Ve svých šestnácti letech pak i Léon začal pracovat v sirkárně, kde okamžitě vstoupil do odborové organizace, kterou jeho otec kdysi zakládal. Od té doby, snad s výjimkou jednoho roku, který strávil na odborném učilišti, byl alespoň podle svých slov „zcela oddán zlepšování těžkého údělu dělníka“.²⁷

V roce 1900 se dočkal změny, ale nikoli k lepšímu – byl odveden do armády. Po absolvování úvodního výcviku byl odvelen do Alžírska, kde sloužil v 1. pluku zuávů. V roce 1903 byl ale z armády propuštěn a mohl se vrátit domů, protože jeho otec, který byl vždy nějakou dobu bez práce a pak se opět směl do sirkárny vrátit, nakonec oslepl – v důsledku vdechování jedovatých výparů. Jouhaux mladší pak začal opět pracovat v sirkárně, kde kromě práce u pásu vystřídal svého otce i ve funkci předsedy tamní odborové organizace. Své nové role se ujal s nadšením a velmi brzy se představil nejen jako rozený vůdce, ale i jako tvrdý vyjednávač, který se nenechal zastrašit ani zaměstnavatelem ani stávkokazy, které si nájímal na špinavou práci.

Jouhauxovo působení v továrně na výrobu zápalek bylo natolik úspěšné, že zaujalo i představitele největšího francouzského odborového svazu. V roce 1906 se stal členem výkonného výboru CGT a brzy se